

Unni Lindell *De zuigzoen*

Toelichting voor de docent(e)

De les is geschikt voor leerlingen in 2 en 3 mavo/havo/vwo. De introductie, het lezen van de fragmenten en het beantwoorden van de vragen vergen één lesuur. De schrijf- en onderzoeksopdrachten zijn bestemd voor aansluitende lessen.

A Introductie

De fragmenten maken de meeste indruk als u ze heel karig introduceert, bijvoorbeeld door het omslag te laten zien en niet meer te vertellen dan dat dit een zeer indringend en emotioneel boek is.

B Uitvoering

De leerlingen lezen de fragmenten individueel en beantwoorden de vragen in groepjes. Daarna volgt de bespreking. Het is zeer sterk aan te bevelen daarna een klassikale discussie over de fragmenten en de antwoorden te houden. Hierbij kunnen ook andere jeugdboeken aan bod komen waarin het verwerken van de dood een rol speelt, bijvoorbeeld *Pijnstillers* van Carry Slee, *Bestemming onbekend* van Hans Manders, *Gebr.* van Ted van Lieshout, *Rec.play* van Hans Hagen (zie de lijst na de onderzoeksopdrachten).

De opdrachten kunt u als huiswerk geven of in een volgende les laten uitvoeren. U kunt de leerlingen vrij laten kiezen of de opdrachten verdelen. De uitgewerkte opdrachten worden in de klas op het prikbord opgehangen, een deel door de leerlingen gepresenteerd.

De onderzoeksopdrachten vragen veel tijd. U kunt enkele individuele leerlingen of enkele groepen zo'n opdracht geven en een datum vaststellen waarop zij het werk moeten inleveren en presenteren aan de rest van de klas.

C Afronding

U kunt de les afsluiten door een fragment voor te lezen, bijvoorbeeld blz. 81 (na tweede witregel) – 87.

Over Unni Lindell

Unni Lindell is in 1957 in Oslo geboren. Al vanaf haar tiende schreef ze verhalen en gedichten op kladblokjes en in aantekeningenboekjes. Na de middelbare school studeerde ze Frans. Ze stopte met haar studie toen ze een dochter kreeg. Nadat ze enkele jaren had besteed aan de opvoeding van haar kind, ging ze werken als journaliste. In 1986 verscheen haar eerste jeugdboek. Sindsdien heeft ze tientallen boeken geschreven, zowel voor jonge kinderen en tieners als voor volwassenen.

Van haar jeugdboeken zijn tot nu toe *De zuigzoen* en *Anna's kind* in het Nederlands vertaald, van haar boeken voor volwassenen *Het dertiende sterrenbeeld* en *Dromenvanger*. Dit zijn spannende detectives met politie-inspecteur Cato Isaksen in de hoofdrol. Over haar detectives schreef een Noorse recensent: 'Niemand kan zo poëtisch schrijven over moord en misdaad.' In Noorwegen is Unni Lindell een succesvol en bekend schrijfster. Voor *De zuigzoen* kreeg ze bijvoorbeeld in 1994 de prijs van de recensenten van jeugdliteratuur, en haar detectives worden ook lovend besproken. Toen *De zuigzoen* in Nederland uitkwam, reageerden de recensenten over het algemeen heel positief. In *Jeugdliteratuur in de basisvorming* schreef Max Verbeek: 'Een mooi emotioneel boek over verdriet, kwetsbaarheid en weerbaarheid.' De recensent van het *Brabants Dagblad* vond het een 'goede psychologische roman met vele mooie momenten die heel fijngevoelig beschreven worden.'

Boeken van Unni Lindell

De zuigzoen (1996)

Anna's kind (2000)

Meer achtergrondinformatie:

Een samenvatting en bespreking van *De zuigzoen* in *Jeugdboeken 1996* (Ellessy 1997).

De fragmenten

Lees de onderstaande fragmenten en beantwoord daarna de vragen.

Fragment 1

In de pauze vóór de laatste les heeft ze altijd een vaag gevoel van onrust. Dan wil ze naar huis. Dan wil ze dat de school is afgelopen.

Rosa Luxemburg en Christian, Camilla en Manne lopen in een rommelig groepje naar de rookhoek. Stella sluit zich geruisloos bij hen aan, aan de buitenkant, haast als bij toeval. Probeert net als zij te lopen, slenterend, sloom, ook zij op weg naar de rookhoek.

Maar ze zien haar niet, praten niet tegen haar, slaan haar niet op de schouders zoals ze bij de anderen doen. Christian legt zijn arm om Rosa Luxemburg, onder haar jack.

Stella probeert ook te gaan staan als zij, met de benen een beetje uit elkaar en wat op en neer wippend om warm te blijven in de ijzige wind die over het schoolplein jaagt.

Ineens zegt Christian: 'Wat sta jij daar dom te koekeloeren?'

Stella kleurt, haalt haar schouders op en antwoordt: 'Nou zeg.'

Later, wanneer ze naar huis loopt, voelt ze steken van vermoeidheid in haar schouders en nek. Heel even is ze ook duizelig. Wanneer ze de stenen trap naar de voordeur oploopt, rilt ze en zijn haar vingers wit van de kou. Stella zou willen dat haar vader thuis was, alleen hij. Niet Marianne en Anders. Maar haar vader is niet thuis, de anderen evenmin.

Vroeger, toen mamma nog leefde, voordat haar vaders nieuwe vriendin en haar zoon bij hen waren ingetrokken, was alles anders. Mamma was altijd thuis geweest wanneer Stella uit school kwam.

Marianne had in het begin geprobeerd wat huisregels in te stellen. Ze had bedacht dat Stella

zakgeld kreeg wanneer ze iets deed. Nu ze veertien jaar was, kon ze best meehelpen. Als ze haar kamer de hele week keurig in orde hield, zou ze 50 kronen krijgen. En voor ieder proefwerk waar ze een goed cijfer voor haalde, kreeg ze 20 kronen. Wanneer ze het bad schoonmaakte en de vuilniszakken buitenzette, kreeg ze ook 20 kronen. Bij elkaar waren dat zo'n 150 kronen. Maar dat werd het zelden, want ze haalde geen hoge cijfers voor haar proefwerken en ze slaagde er niet in haar kamer de hele week netjes te houden.

Stella trapt tegen een van de autootjes van Anders. Ze laat haar tas midden op de vloer vallen, loopt naar haar kamer en laat zich op bed vallen. Ze draait zich om, zodat ze met haar gezicht naar het plafond kijkt. Haar ogen zijn op een bepaalde vlek gericht, een plek waar de verf niet dik genoeg is aangebracht. Het Ogenblik komt naderbij. Het is tijdloos, maar het is altijd weer bedreigend en heel dichtbij. Dit keer is het Camilla die in haar hoofd verschijnt. Camilla, haar beste vriendin, die tegelijk met mamma is verdwenen. Niet omdat ze doodging, maar omdat ze de beste vriendin van Rosa Luxemburg is geworden.

Vroeger, toen Camilla nog van haar was, was het altijd net of ze samen één hart deelden. De wereld was veilig en had voor haar opengelegen. Camilla had er deel van uitgemaakt. Camilla was een naam geweest die bij haar dagelijkse leven had gehoord. Nu was Camilla geen naam, maar slechts een woord dat de anderen toebehoorde.

Waarom haat Camilla haar? Tijdens haar moeders begrafenis was ze stil en wit geweest. Ze had Stella met rode ogen aangekeken.

Stella moet denken aan een voorval dat zich enkele weken later had afgespeeld. Ze hadden op Camilla's kamer zitten praten. 'Jij boft maar,' had Stella op beschuldigende toon gezegd. 'Jij weet niet hoe het is. Je hebt er geen idee van hoe het is.' Camilla was ter plekke in elkaar gedoken, alsof ze Stella's blik wilde ontwijken. Daarna was alles anders geworden. De volgende dag was Camilla na schooltijd samen met Rosa naar huis gelopen.

Stella voelt hoe de slaap op haar oogleden begint te drukken. Ze wil niet aan Camilla denken. Camilla is maar een wolk die is overgewaaid. Ze wil slapen.

Fragment 2 – Een tijdje later vraagt Rosa aan Stella of ze naar het Rattehol komt. Dat is de plek waar het groepje van school vaak samen is.

Half rennend loopt Stella naar het Rattehol. Ze denkt de hele tijd aan Manne. Als Manne haar nou eens had gekust, en niet Christian. Ze weet zeker dat Manne's lippen warmer zijn dan die van Christian.

Wanneer ze door de opening in de deur kruipt, hoort ze dat de anderen er al zijn. Ze praten en lachen.

'Sstt,' zegt plotseling iemand.

'Ik ben 't,' roept Stella.

'O, ben jij 't.' Het is Rosa's stem. 'We zitten op je te wachten. Waarom ben je zo laat?'

Stella haalt haar schouders op. 'Ik ben er toch,' antwoordt ze, heel even blij.

Rosa en Camilla steken hun hoofden bij elkaar en giechelen.

'Hebben jullie meer licht weten te bemachtigen?' vraagt Stella.

'Ja,' antwoordt Christian en staat op. 'Kom maar.'

Stella loopt naar hen toe. Ze ziet Manne niet.

'Waar is Manne?' vraagt ze.

'Dat vragen wij ons ook af,' antwoordt Rosa.

Stella voelt een steek van teleurstelling in haar buik, omdat Manne er niet is, maar ze weet dat ze niet weg kan gaan.

De sfeer is gespannen. Het had een waarschuwing voor Stella moeten zijn. De anderen lachen veel, maar tussendoor zijn ze ernstig.

‘Zeg,’ zegt Rosa opeens, ‘we hebben Christian over je borsten verteld. Dat die zo verdraaid klein zijn.’

Het duurt even voordat Stella begrijpt wat ze zegt. ‘Mijn borsten...’

‘Ja, die piepkleine muggebultjes van jou,’ hoont Rosa. Camilla proest het uit met haar handen voor haar gezicht.

Rosa kauwt kauwgum. Christian kijkt naar haar en knipoogt.

‘Rustig maar,’ zegt hij, terwijl hij Stella voorzichtig bij de armen pakt.

‘Laat los,’ antwoordt Stella en rukt zich los. Ze wil wegrennen. Ze voelt de kille angst in haar keel bonzen. Wat heeft ze hier nog te zoeken nu Manne er niet is? Wat heeft ze hier eigenlijk te zoeken?

‘Stella!’ klinkt Rosa’s stem. ‘Je blijft hier!’

Ze zijn alle drie gaan staan. Rosa, Camilla en Christian. Ze stellen zich voor haar op, zodat ze niet kan weglopen.

‘Ga opzij!’ Stella’s stem klinkt iel, alsof hij op het punt staat over te slaan. Ze is bang. De angst maakt dat haar hart het bloed sneller door haar lichaam jaagt. Bijna dezelfde duisternis overvalt haar, als toen ze te horen kreeg dat haar moeder zou sterven. Maar toen was haar moeder er. Die had gezegd: ‘Stella, er is niets om bang voor te zijn.’

Stella schopt Rosa zo hard tegen haar scheenbeen dat het kraakt.

‘Auuww,’ schreewt ze. ‘Wat doe je verdomme?’

‘Opzij,’ roept Stella, luider ditmaal. Maar opeens is Christian daar. Hij legt haar totaal verstijfde lichaam op de grond, alsof ze een plastic etalagepop is. Ze voelt de koude stenen vloer in haar nek en hoort de zandkorrels knarsen wanneer ze haar hoofd opzij draait. Ze ruikt de oliegeur en door de opening in de deur hoort ze de rivier stromen.

Opeens zegt Rosa: ‘Toe dan.’ Even kijkt Stella recht in Christians ogen. Voordat het haar lukt zich te bevrijden, heeft hij haar trui naar beneden getrokken en zijn mond tegen haar nek geduwd. Ze voelt hoe hij zich hard aan haar vast zuigt.

‘Hou op,’ huilt ze, terwijl ze wild met haar benen schopt. Camilla en Rosa helpen hem door haar benen vast te houden. In een flits ziet Stella iets donkers over Camilla’s gezicht trekken, een schaduw, die Stella in haar wanhoop probeert te gebruiken.

‘Camilla,’ huilt ze, ‘help me!’ Maar Camilla wendt haar gezicht af, zodat Stella haar niet kan aankijken.

‘Een zuigplek,’ zegt Rosa koortsachtig kauwend. ‘Nou krijg je je eerste zuigplek, vuile indringster.’

De pijn in haar nek trekt langzaam door tot in haar buik en komt daar in aanraking met iets anders, iets wat pijn doet en breekbaar is. Door haar tranen heen ontwaart ze de drie gezichten, die triomfantelijk kijken alsof zij gewonnen hebben.

Christian ligt nu bovenop haar en drukt haar neer op de kilte van de vloer, die door haar kleren heen dringt.

Naderhand herinnert Stella zich niets meer. Ze herinnert zich niet meer dat ze door het gat in de deur naar buiten is gekropen. Dat ze door de kou de donkere weg is afgelopen, dat ze gehuild heeft. Wanneer ze de trap oploopt, voelt ze alleen dat haar gezicht nat is. Haar ogen zijn klein en dof, alles doet pijn. Een pijn die nooit meer zal verdwijnen. Nooit meer! Die ze altijd in haar lichaam, in haar hoofd en haar nek, zal voelen. Zelfs al verstrijkt de tijd en komen die minuten nooit meer terug.

Fragment 3 – De volgende dag gaat Stella naar een discoavond op school.

Met een uiterste krachtsinspanning rukt Stella zich los van de muur. Het lijkt wel of ze eraan is vastgekleefd. Ze loopt de gymzaal in, maar ziet aanvankelijk de echte Manne niet.

Na een tijdje ontdekt ze hem. Hij praat niet tegen haar, maar tegen een meisje met een rode bloes aan. Ze heeft dik, glanzend haar en witte tanden, als ze lacht.

Iemand heeft een rustig nummer opgezet. De muziek daalt neer over de ruimte. Stella ziet hoe Manne het meisje naar zich toe trekt.

Een enorm gevoel van eenzaamheid overvalt Stella en maakt dat ze zich omdraait. Ze loopt naar de deur, ze moet naar buiten.

Op datzelfde moment ziet ze het grijnzende gezicht van Christian, die de gymzaal in komt, recht op haar af. In een heldere, felle flits ontwaart ze Camilla en Rosa achter hem. Ze draait zich weer om en loopt de zee van warme, dansende lichamen in. Ze voelt iets dat op paniek lijkt. Iets dat haar met zijn scherpe tanden wil verslinden. Dan komt de viezige jongen met zijn fles haar vanuit de zee van lichamen tegemoet. Zijn glimlach boort zich in haar. Tegelijkertijd voelt ze dat de zuigplek hard begint te kloppen. De gekleurde lampjes zenden met felle stoten rode, witte en blauwe signalen uit en kleuren de gezichten totaal onherkenbaar.

Opeens zijn het geen mensen meer die dansen, maar kabouters, engelen en olifanten.

Stella kan zich niet bewegen. Stilletjes glijdt ze weg in de onrustige lichtbundels en verdwijnt. Ze bevindt zich in een toestand van absolute tijdloosheid, los van elke plaats en pijn. Ineens voelt ze de leegte van het licht. Zo blijft ze staan, onbeweeglijk, en verdwijnt in zichzelf.

Dan komt het ogenblik, waarin alles in haar samenkomt en het geen zin heeft om door open deuren te vluchten. Het is alsof een steen zich in haar losmaakt, een steen die ze niet hoort vallen.

Het begint met een zuigende pijn in haar hart. Net of iemand eraan trekt en het mee wil nemen. Dan krimpt haar borstkas ineen, haar ribben drukken op haar longen, die kleiner en kleiner worden.

Wat gebeurt er? Waarom krijgt ze geen adem, krijgt ze geen lucht, ook al staat haar mond wagenwijd open?

De kinderen om haar heen vallen weg. De kleuren van hun kleren vervagen.

Het is alsof die hele dag en alle dagen daarvoor zich in haar weerspiegelen. Haar hals is onbedekt, haar schouders zijn naakt en alles is zichtbaar. Het bloed dat in de halsslagader klopt, de witte huid, de zuigplek.

‘Is er wat?’ vraagt een stem, een onbekende stem. ‘Ben je ziek?’

Stella wil juist antwoorden dat met haar alles in orde is en dat ze maar niet op haar moeten letten, wanneer er iets in haar knapt; ze valt.

Met een ondraaglijke pijn in haar borst blijft ze op de grond liggen. Heel even is ze weg. Wanneer ze haar ogen weer open doet, bevindt ze zich in een grijze watermassa. Het water sleurt haar mee naar beneden. De kou en het intense geluid ervan dringen door haar huid heen en zuigen haar mee naar de bodem, waar ze met open ogen blijft liggen staren naar enkele ronde, lichtgevende kogels. Dat zijn straatlantarens, die boven haar trillend weerkaatsen in het onrustige wateroppervlak. Boven haar, waar lucht is, ook al is die bezwangerd met de geur van natte stenen en olie.

Wanneer het uiteindelijk tot haar doordringt dat ze op een vuile vloer ligt, ziet ze allemaal olifantspoten om haar lichaam heen stampen. Grijsblauwe, enorme poten met een droge, rimpelige huid. Olifantspoten.

Wat had mamma ook alweer gezegd? Iets over geloven in olifanten. Ze moest in olifanten geloven.

Iemand gaat naast haar op de grond zitten. Ze hoort een stem, voelt een hand op haar voorhoofd.

‘Het komt wel goed,’ zegt de stem. Maar dat is helemaal niet waar. Weer krijgt Stella bijna geen adem meer. Ze weet niet of ze wel terug wil naar de toestand van na het Ogenblik. Ze wil terug naar de tijd vóór de zuigplek, de tijd vóór het Rattehol, vóór de kat, vóór mamma. De tijd vóór het Ogenblik. Terug naar de eigenlijke tijd.

Het Ogenblik wil maar niet overgaan. Het heeft zich in haar en alle anderen om haar heen vastgezogen. Wanneer ze weer adem kan halen, ondersteunt de leraar haar en probeert haar naar de deur te helpen. Halverwege zakt ze weer in elkaar, dit keer op haar knieën. Er klinkt een dreun als haar knieën de vloer raken. De pijn, maar die niet alleen, doet haar ogen vollopen. Ze ziet haar moeder in de deuropening staan. Groot, even groot als de deur zelf. Stella wil opstaan en naar haar toe lopen. Ze wil zich in haar armen werpen, in haar wegkruipen. Maar haar benen bibberen zo dat ze er niet in slaagt van de grond los te komen. Ze huilt nu met grote uithalen. Ze hoort iemand lachen, maar ze ziet ook flarden van angstige, witte gezichten. En ze voelt de vingers van de leraar als een klauw om haar bovenarm.

Stella herinnert zich niet meer wat er daarna gebeurd is. Ze herinnert zich niets meer, totdat ze samen met haar vader op de achterbank van een auto zit. Haar vader, die er opeens is en die eigenlijk niet de vader is die ze een tijdje geleden in de flat heeft achtergelaten. Die van met zijn rug naar haar toe, die van samen met Marianne op de bank.

Hij zit nu met zijn warme arm om haar schouders en aait met zijn andere hand over haar wang. Hij is de vader van vóór de dood van haar moeder.

De leraar rijdt. Stella kan niet op zijn naam komen.

Ze zit in de warme auto en wil maar dat deze nooit zal stoppen. Ze probeert normaal adem te halen, langzaam, diep en rustig. Ze sluit haar ogen en ziet een grote, zwarte vlakke met een dun koord voor zich. Er loopt iemand over dat koord. Een klein, bewegend stipje in de verte. Een mensje, een heel klein mensje.

Fragment 4 – Na de discoavond komt Stella onder behandeling van een psychiater, Tora Eknes.

‘Ik zou graag willen dat je me over je moeder vertelt,’ zegt Tora met een verschrikkelijk somber gezicht. Niet boos, maar somber.

En juist deze somberheid maakt dat Stella begint te vertellen.

Als Tora haar gewone gezicht had getrokken, dan zou ze niets te weten zijn gekomen.

‘Ze is dood,’ zegt Stella.

‘Ja,’ antwoordt Tora, ‘dat weet ik.’

‘Ik begrijp gewoon niet hoe ze dood kan zijn,’ fluistert Stella. ‘Het is net of ’t niet klopt. Je kunt gewoon niet... zomaar opeens verdwijnen. Als een soort appel, die langzaam weggerot is.’

Tora zegt niets.

Na een tijdje gaat Stella verder. ‘Ik begrijp niet dat ze durfde. Dat ze durfde te sterven!’

‘Ben je bang om te sterven, Stella?’

‘Ik weet niet... ergens heb ik er haast zin in. In de winter, wanneer het koud is. Zo koud dat er buiten niets beweegt. Wanneer de kou als een deken over alles heen ligt en de zon er niet

doorheen kan dringen. Wanneer alles helemaal wit is. Dan denk ik aan haar. Denk eraan dat ze daar beneden zonder kleren in de stijfbevoren aarde ligt. Want ze hebben geen kleren aan, wel? Geen echte kleren?

‘Ze dragen wel een wit gewaad ofzo.’

‘Maar dat verrot toch ook na verloop van tijd?’

‘Ja, vast en zeker.’

Stella rukt haar blik los van het bruine vlekje op de muur. Ze draait haar gezicht wat opzij en haalt diep adem. Het is net of haar longen zich met iets anders vullen dan lucht.

‘Ik...’ begint ze, maar knijpt haar lippen weer op elkaar. Tora verroert zich niet en kijkt haar aan.

‘Soms droom ik dat ik haar weer opgraaf. Of dat ze plotseling aanbelt en ineens voor mijn neus staat. Wat magerder misschien, maar verder... nog altijd hetzelfde. Marianne zou razend worden,’ Stella lacht, ‘maar ik, ik zou haar om de hals vliegen en ze zou me vertellen dat het allemaal een misverstand was. Dat ze aan een geheime proef of zoiets meedeed. Dat ze daarom niets mocht zeggen. Dat ze daarom net deed alsof ze dood was. Snap je?’

‘Ja,’ antwoordt Tora.

Stella zucht. ‘Mijn vader wilde niet dat ze gecremeerd zou worden. Maar ik... ik weet ’t niet. Ik vind het zo’n afschuwelijke gedachte dat ze daar in de grond ligt. Ik had liever gezien dat ze haar hadden verbrand. Dat er alleen stof van haar was overgebleven. Dat was makkelijker geweest.’

Stella huilt. Ze slaat haar handen voor haar gezicht en voelt hoe de tranen uit haar ogen en neus stromen.

Zo blijft ze een tijdje zitten. Dan staat ze op en loopt naar de glazen kast die vol met rare dingetjes staat. Ze legt haar voorhoofd tegen de ruit en kijkt neer op wat kleine, plastic boompjes, enkele tinnen soldaatjes en een paar huisjes.

Stella draait zich weer om naar Tora en vraagt: ‘Waarom kunnen mensen niet eeuwig leven?’

‘Ik weet ’t niet, Stella,’ antwoordt Tora zacht.

‘Nee, dat weet jij niet,’ verzucht Stella en gaat weer zitten. ‘Stel je voor dat we zelf mochten beslissen wanneer we dood zouden gaan. Zelf een datum mochten kiezen. De tweede februari over vijftig jaar bijvoorbeeld. Hoe denk je dat dat zou zijn?’

‘Ik denk niet dat dat beter zou zijn,’ antwoordt Tora. ‘Ik denk dat het maar goed is dat we ’t niet weten.’

‘Maar dat denk ik niet,’ roept Stella. ‘Dat denk ik helemaal niet!’

‘Toch is het zo,’ antwoordt Tora rustig.

‘Dat kan wel waar zijn,’ zegt Stella. Ze voelt zich klein worden in de kille, leren stoel. Ze wacht even, voordat ze verdergaat: ‘Als je jezelf tenminste niet van het leven berooft.’

Fragment 5 – Even later zegt Stella dat ze het liefst met Manne wil praten.

‘Ik moet de hele tijd aan hem denken.’

‘Ben je verliefd op hem?’

‘Misschien ga ik wel met hem naar bed.’

‘Waarom denk je dat?’

‘Weet ik niet.’

‘Ken je iemand die dat gedaan heeft?’

‘Er zit een meisje in onze klas, Rosa Luxemburg. Die heeft het al met twee jongens gedaan,’ antwoordt Stella. ‘Ze zegt dat het oké is. Nou ja, niet direct de eerste keer, maar het werkt ergens verslavend.’

‘Hoe bedoel je dat?’
‘Net als drugs,’ antwoordt Stella. ‘Je doet ’t een keer, dan nog een keer en daarna maakt ’t niet meer zo uit, dan heeft ’t als het ware zijn betekenis verloren. Je hoeft er niet zuinig meer op te zijn. Je bent niet bang, je stort je er gewoon in en maakt de meest fantastische dingen mee. Je bent... je staat gewoon niet meer met je benen op de grond. Daarna doe je het met anderen. Met iemand naar bed gaan, bedoel ik, niet drugs gebruiken.’
‘Heb je wel eens drugs gebruikt?’
‘Nee, het is me nooit aangeboden.’
‘Het is goed dat je aan Manne denkt,’ zegt Tora.
Stella kijkt haar snel aan. ‘O ja? Waarom?’
‘Het is een goed teken dat je aan liefde denkt.’
Stella is moe en duizelig.
‘Denk je dat hij ooit belangstelling voor me zal krijgen?’
‘Waarom niet?’ antwoordt Tora, terwijl ze Stella warm aankijkt.
‘Maar... ik bedoel, ik ben niet bepaald knap,’ zegt Stella.
Nu wordt Tora’s glimlach nog breder. ‘Wie heeft gezegd dat je per se knap moet zijn om mooi te zijn?’ zegt ze.
Stella kijkt Tora aan. Laat de woorden tot zich doordringen. Niet per se knap hoeven zijn om mooi te zijn...
‘Je hoeft niet zo verwonderd te kijken,’ lacht Tora. ‘Ook al ervaar je het nu niet direct zo, ik ben ervan overtuigd dat je je heel best zult redden, Stella.’
‘Daar weet je niks van.’
‘Ja, hoor,’ antwoordt Tora ernstig. ‘Dat weet ik wel.’
‘Waarom dan?’
‘Omdat je dapper bent. Omdat je tot op de bodem van je boze gedachten durft te gaan. Omdat je niet bang bent jezelf tegen te komen.’
‘Nee, dat is niet waar, ik ben niet dapper. Heb je niet gehoord dat ik zei dat ik zelfmoord zou plegen?’
Tora kijkt haar aan. ‘Dat hoorde ik wel,’ antwoordt ze kalm.
Hoe kan ze nou zo rustig blijven, wanneer ze zoiets afschuwelijks zegt?
‘Jij, die zoveel aan je moeder denkt, die haar zo verschrikkelijk mist, die zoveel van haar hield. Jij zou haar dat nooit kunnen aandoen, Stella. Jouw moeder zou willen dat je leeft. Ze hield van je. Ze zou willen dat je gelukkig bent.’
Stella heeft het gevoel dat ze een stomp in haar maag krijgt.
‘Mijn moeder is dood,’ schreeuwt ze. ‘Zij weet toch niet wat ik doe.’
‘Weet ze dat niet?’
‘Nee,’ schreeuwt Stella, ‘dat weet ze niet. Ze weet het niet!’
‘Weet je dat zeker, Stella?’
‘Zeker?’ Stella slikt en slikt nog een keer. ‘Wat denk jij dan?’ vraagt ze. Ze kijkt Tora aan, terwijl haar onderlip vervaarlijk begint te trillen.
‘Ik weet dat nog niet zo zeker,’ antwoordt Tora rustig.

Wanneer Stella later naar huis gaat, voelt ze zich helemaal wit van binnen. Ze is doodop, wil alleen nog maar slapen. Maar ze denkt aan wat Tora heeft gezegd en ze voelt dat ze een klein stukje uit het dal omhoog is geklauterd.

Vragen bij de fragmenten

Bij fragment 1

- 1 Wat is het voornaamste probleem van Stella en wat zijn de gevolgen? Licht je antwoord toe.
- 2 Hoe raakt Stella haar vriendin kwijt? Vindt ze dat heel erg? Leg uit.

Bij fragment 2

- 3 Waarom gaat Stella naar het Rattehol?
- 4 Hoe komt het dat Stella in het Rattehol plotseling verstijft?
- 5 Wat gebeurt er met Stella in het Rattehol? Hoe ervaart ze dat?
- 6 Wat willen de jongelui in het Rattehol Stella duidelijk maken?

Bij fragment 3

- 7 Hoe komt het dat Stella tijdens de discoavond flauwvalt?

Bij fragment 4 en 5

- 8 Wat is volgens Tora het probleem van Stella? Waaruit blijkt dat?
- 9 Pakt Tora het probleem van Stella volgens jou op de goede manier aan? Licht je antwoord toe met voorbeelden.

Bij alle fragmenten

- 10 Beschrijf in het kort de ontwikkeling die Stella in deze fragmenten doormaakt.
- 11 Welke situatie in deze fragmenten heeft de meeste indruk op je gemaakt? Leg uit waarom.
- 12 Noteer enkele opmerkelijke uitspraken van de personages en schrijf op waarom je ze opmerkelijk vindt.

Opdrachten bij de fragmenten

Kies één van de volgende opdrachten

- 1 Stel je voor dat Stella een dagboek bijhoudt. Verplaats je in haar persoon en situatie en schrijf drie fragmenten uit haar dagboek: op de dag dat ze haar vriendin kwijtraakte, de dag dat ze de zuigzoen kreeg en de dag na haar gesprek met Tora.
- 2 Beschrijf de gebeurtenissen in het Rattehol vanuit het standpunt van Camilla. Leef je goed in Camilla in.
- 3 Stel je voor dat Tora de drie jongelui van het Rattehol bij haar uitnodigt voor een gesprek. Beschrijf in verhaalvorm hoe dat verloopt.
- 4 Stel je voor dat Tora een verslag maakt van haar gesprekken met Stella. Verplaats je in Tora en schrijf dat verslag.
- 5 Stel je voor dat Camilla aan Stella een brief schrijft. Leef je in Camilla in en schrijf die brief.
- 6 Na enkele gesprekken met Tora vraagt Stella's vader op een avond hoe het gegaan is. Hij wil ook weten wat Stella de afgelopen tijd heeft meegemaakt. Leef je in Stella's vader in en beschrijf in verhaalvorm hoe dat gesprek verloopt.

Eigen onderzoek doen

Kies één van de volgende onderzoeksopdrachten

- 1 Lees *De zuigzoen* helemaal en houd er daarna een presentatie over, waarbij je ook drie fragmenten van hoogstens 1 bladzijde voorleest die volgens jou een goede indruk van het boek geven.
- 2 Lees *De zuigzoen* helemaal en beschrijf daarna de ontwikkeling die Stella meemaakt.
- 3 Lees *De zuigzoen* helemaal en schrijf daarna drie bladzijden uit het dagboek van Manne waarin hij terugkijkt op de gebeurtenissen. Leef je zo goed mogelijk in Manne in.
- 4 Lees *De zuigzoen* helemaal en een ander boek dat over het verwerken van de dood gaat (bijvoorbeeld *Pijnstillers* van Carry Slee of *Bestemming onbekend* van Hans Manders; zie de lijst hieronder). Vergelijk de boeken met elkaar in een artikel voor de schoolkrant. Geef aan welk boek je het sterkst vindt en waarom. Noem minstens vier redenen.
- 5 Lees *De zuigzoen* helemaal en *Anna's kind* van Unni Lindell. Vergelijk beide boeken met elkaar in een artikel voor de schoolkrant. Noem overeenkomsten en verschillen.

Andere boeken over dood en het verwerken ervan

Inge Bergh, *Vertel het aan niemand*
Hanne Brandt, *Zonder Marianne*
Caja Cazemier, *Te snel*
Sharon Creech, *Achter de maan*
Wim Daniëls, *Ruben*
Gerda van Erkel, *Rimpels en geruis*
Ed Franck, *De droge rivier*
Bobje Goudsmit, *Afscheidsbrief*
Hans Hagen, *Rec.play*
Kevin Henkes, *Woorden van steen*
Gonneke Huizing, *Belofte maakt schuld*
Ted van Lieshout, *Gebr.*
Hans Manders, *Bestemming onbekend*
Peter Pohl en Kinna Gieth, *Ik mis je, ik mis je*
Nina Rauprich, *Het jaar met Anne*
Odiel Reef, *Alles is voor altijd anders*
Jan Simoen, *Met mij gaat alles goed*
Jan Simoen, *En met Anna?*
Carry Slee, *Pijnstillers*
Marita de Sterck, *Wild vlees*
Joyce Sweeney, *Vrije val*
Rachel Vail, *Ik ben Cleo!*
Anke de Vries, *Weg uit het verleden*